

*Gabriel ANDREESCU**

Cum pot fi compromise studiile despre Holocaust.

O analiză a volumului *Holocaust Public Memory in Postcommunist Romania*, publicată la Indiana University Press, Bloomington, 2018¹

1. Introducere

Analiza care urmează este motivată de publicarea în anul 2018 a unui volum de cercetări asupra Holocaust Public Memory in Postcommunist Romania de către Indiana University Press. Cu excepția istoricului elvețian Simon Geissbühler, toți ceilalți autori sunt angajați sau colaboratori ai Institutului „Elie Wiesel” din București, instituția publică destinată cercetării Holocaustului din România și promovării memoriei acestuia inclusiv prin politici educaționale. Volumul dezvăluie stadiul cercetărilor asupra memoriei Holocaustului în România desfășurate sub egida Institutului, paradigmele promovate în acest cadru, standardele sale deontologice, dialogul pe care colaboratorii Institutului îl desfășoară cu literatura de specialitate internațională. Având în vedere sensibilitatea subiectului am trecut dincolo de comentariul strict al lucrărilor din volum. Am argumentat că investigațiile empirice pe care se bazează lucrările sunt limitate, iar abordarea subiectelor este militantă, în dauna cerințelor propriu-zis academice.

Iată titlurile studiilor grupate de editor în prima parte a volumului, **Competing Memories and Historical Obfuscation: *Introductory Remarks***”; Ana Bărbulescu, ”Ethnocentric Mindscapes and Mnemonic Myopia”; George Voicu, ”Postcommunist Romania’s Leading Intellectuals and the Holocaust”; Alexandru Climescu, ”Law, Justice, and Holocaust Memory in Romania”; Michael Shafir, „Romania: *Neither ‘Fleishig’ nor ‘Milschig’: A Comparative Study*”; Simon Geissbühler, ”Wanting-Not-to-Know” about the Holocaust in Romania”. Iată și studiile celei de-a doua părți, **National Heroes, Outstanding Intellectuals, or Holocaust Perpetrators**: Alexandru Florian ”Mircea Vulcănescu, a Controversial Case: Outstanding Intellectual or War Criminal?”; Marius Cazan, ”Ion Antonescu’s Image in Postcommunist Historiography”; Adina Babeș, ”Rethinking Perpetrators, Bystanders, Helpers/Rescuers”.

Ca și „fotografie de grup”, volumul este prima prezentare de ansamblu a preocupărilor Institutului și a nivelului cercetărilor sale.² Deși destinată cercetătorilor americani și

* Prof. univ. Universitatea de Vest, Timișoara
E-mail: editor.csi@gmail.com
Manuscris primit la 20 septembrie 2019.

1 Alexandru Florian (ed.), *Holocaust Public Memory in Postcommunist Romania*, Indiana University Press, Bloomington, Indiana, 2018, ISBN 978-0-253-03271-3, 291 pages

2 Există desigur alte volume dedicate memoriei Holocaustului din România conținând studii semnate de autori

mai general, celor din Occident, anumite aspecte ale textelor rămân aproape obscure. Sunt înșiruite fără note de subsol numele unor oameni de cultură, personalități acasă, dar necunoscute în lume. Marea surpriză rămâne plasarea în volumul de la Indiana University Press a unor bătaii personale, a editorului și a unuia dintre autorii care au un cuvânt important în comunitatea Institutului „Elie Wiesel”. Aceștia implică editura americană care a permis folosirea ei în acțiuni care o compromit.

2. Studiile

În introducerea cu titlul „*Memorie în construcție: Observații introductive*”, Alexandru Florian, editorul volumului, face un tur de orizont asupra contribuției colegilor săi. Mă opresc acum la o singură teză a Observațiilor:

Următoarele studii explică modalitățile prin care această matrice care reunește etnocentrismul, naționalismul și *anticomunismul* (subl.m.) se manifestă în diverse spații de comunicare publică, punând în umbră memoria Holocaustului, incluzând narațiunea mnemonică propusă de către elita intelectuală activă în comentarii radicale asupra regimului Ceaușescu, în care cineva găsește cu ușurință un ton antisemit, istoriografia naționalistă promovează a mitului lui Ion Antonescu ca erou salvator ... (p. xxi).

În interpretarea lui Alexandru Florian, studiile volumului ar „explica” punerea în umbră a Holocaustului ca rezultat al conlucrării imorale a etnocentrismului, naționalismului și anticomunismului. Există într-adevăr cercetări care găsesc corelații între slaba recunoaștere a Holocaustului și naționalismul românesc, unele fac referire la pozițiile unor naționaliști care sunt și anticomuniști (combinație comună) și câteva invocă grupurile intelectuale care cer tratarea simetrică a celor două totalitarisme ale secolului XX. Nu există niciun studiu care să aducă probe că anticomunismul în sens generic – manifestare etică, intelectuală, ideologică sau politică critică la adresa concepțiilor și regimurilor democidare comuniste – implică, prin natura sa, diminuarea tragediei Holocaustului. Enunțând anticomunismul ca sursă a antisemitismului, Florian asumă o atitudine anti-anticomunistă.

În România, țară care a suferit tragedia comunismului și unde acesta a devastat viața privată și publică până în ultima clipă, anul 1989, anti-anticomunismul este considerat în mediile educate drept o atitudine indecentă. Cei care-l promovează activ sunt fosta nomenclatură și foștii ofițeri de securitate ori oportuniști politici precum Partidul Alternativa Socialistă;³ eventual, având un nivel superior de elaborare, grupuri culturale cu ideologie stângistă precum CriticAtac.⁴ Altfel, criticile „acceptate” se referă la

români, formând împreună o comunitate cu același interes profesional – vezi Valentina Glajar, Jeanine Teodorescu (eds.), *Local History, Transnational Memory in the Romanian Holocaust*, Palgrave Macmillan US, 2011. În cazul lor nu putem vorbi despre o „reprezentare” a activității Institutului „Elie Wiesel”.

3 Pentru luări de poziție pe subiectul anticomunismului, vezi site-ul <http://www.socialistul.ro/subiecte/partidul-alternativa-socialista/>.

4 Pentru „grupul de critică socială, intelectuală și politică” CriticAtac, anticomunismul reprezintă o fundătură tematică (vezi <http://www.criticatac.ro/despre-noi/> - accesat la 1 septembrie 2019).

„anticomunismul primitiv”,⁵ „anticomunismul primitiv dar agresiv”,⁶ „anticomunismul mediatico-spectacular”,⁷ „anticomunismul extremist și revanșard”⁸ sau la alte variante privind schematismele ori excesele unor discursuri anticomuniste. Anumite activități ale Institutului „Elie Wiesel” din București au natura unor politici anti-anticomuniste. În publicațiile sale în limba română, președintele Institutului, Alexandru Florian, a preferat să invoce variantele excesive ale atitudinii condamnate, precum „anticomunismul visceral”.⁹ Asocierea Institutului „Elie Wiesel” cu o ideologie anti-anticomunistă încalcă statutul său public. Comunismul românesc a fost acuzat oficial drept o ideologie „ilegitimă și criminală”,¹⁰ ca urmare discreditarea opoziției față de acest tip de crimă contestă poziția statului român.¹¹

Studiul Anei Bărbulescu, „*Reprezentări etnocentrice și miopie mnemonică*” propune o explicație pentru nerecunoașterea Holocaustului de către o parte importantă a populației României. Faptul surprinde, căci vreme de un deceniu au fost publicate scrieri semnificative și au fost repetate îndemnuri oficiale pe acest subiect. Autoarea a căutat „să identifice și să reconstruiască procesele sociale care explică modul în care operează miopia mnemonică” și să afle astfel „de ce este dificil pentru societatea românească să recunoască Holocaustul evreilor români”.¹² Conform Anei Bărbulescu, „Holocaustul este prezentat într-o manieră distorsionată pentru a fi pus în acord cu imaginea generică atribuită poporului român”.¹³ Citez: „Având în vedere relația dialectică care există între identitatea socială și memoria colectivă, între ceea ce o comunitate asumă că reprezintă și modul în care își amintește trecutul, consider narațiunea identitară despre poporul român drept factor principal în înțelegerea miopiei mnemonice a societății românești cu privire la Holocaust”. Reperetele acestei narațiuni identitare ar fi manualele de Istorie a Românilor editate în România postcomunistă și sintezele istoriografice publicate după 1989 de patru cunoscuți istorici români: Florin Constantiniu, Neagu Djuvara, Dinu C. Giurescu, și Ioan Aurel Pop.

Autoarea a arătat că manualele construiesc narațiunea identitară despre poporul român în termeni etnici: origini comune, continuitate istorică, identitate stabilă și coerentă.¹⁴ Doar

5 Sintagma „anticomunismul primitiv” a fost folosită într-o varietate de sensuri, incluzând discreditarea politicilor social-democrate (vezi discursul deputatului PSD Mihai Dumitriu în Ședința Camerei Deputaților din 15 aprilie 2008 - (<http://www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=6480&sr=&sep=and&idv=4493&idl=1&prn=1>).

6 Vezi site-ul <http://www.socialistul.ro/subiecte/partidul-alternativa-socialista/>.

7 Claude Karnoouh, „Anticomunismul – boala capitalismului senil”, *CriticAtac*, 25 august 2010 (<https://www.criticatac.ro/anticomunismul-%E2%80%93-boala-capitalismului-senil/> - accesat la 14 septembrie 2019).

8 Dumitru Popescu, *Spațiile dintre negru și alb: dialog printre grații*, Biblioteca Bucureștilor, București 2011.

9 Alexandru Florian, „The Perception of the Holocaust in Historiography and in the Romanian Media,” în Valentina Glajar, Jeanine Teodorescu (eds.), *Local History, Transnational Memory in the Romanian Holocaust*, Palgrave Macmillan US, 2011, 19-45.

10 Vezi Declarația politică a Președintelui Traian Băsescu din 18 decembrie 2006, urmare a asumării Raportului Final al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (<https://www.presidency.ro/ro/media/discursuri/discursul-presedintelui-romaniei-traian-basescu-br-prilejuit-de-prezentarea-raportului-br-comisiei-prezidentiale-pentru-analiza-dictaturii-comuniste-din-romania-br-bucuresti-18-decembrie-2006> - accesat la 24 septembrie 2019).

11 Crimele împotriva umanității, împreună cu genocidul/Holocaustul, fac parte din cele patru crime internaționale imprescriptibile.

12 Ana Bărbulescu, „Ethnocentric Mindscapes and Mnemonic Myopia” ..., p. 5.

13 Ibidem.

14 Idem., p. 25.

că aceste atribute sunt asumate de români precum sunt asumate și de alte grupuri definite printr-o limbă și o genealogie comune.¹⁵ Lipsa de interes a românilor pentru tragedia altor comunități umane reflectă mai curând distanța față de regulile și valorile care definesc comunitățile politice moderne: cele civice, ale drepturilor și demnității minorităților, ale umanismului. Doar un studiu cultural mai amplu – în care desigur educația istorică constituie o componentă importantă - ar fi în măsură să afle de ce societatea românească recunoaște cu greu Holocaustul evreilor români.

Studiul „*Reprezentări etnocentrice și miopie mnemonică*” răspunde unor teme complexe prin explicații simple și raționamente schematice. Mă voi opri la două exemple:

În spațiul mnemonic specific societății românești, există trei abordări posibile ale suferinței evreilor din timpul celui de-al Doilea Război Mondial: cineva poate considera războiul drept o catastrofă națională și, în consecință, evreii sunt văzuți ca victime aparținând poporului român: cineva se poate disocia de acțiunile autorităților române ale vremii și să îi considere pe evrei drept victime ale statului român: sau ar putea să-i considere pe evrei drept victime ale altora.¹⁶

Pare evident că memoria colectivă a societății românești permite mai multe abordări ale suferinței evreilor din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, decât cele trei propuneri ale Anei Bărbulescu. Cineva poate considera războiul drept o catastrofă națională și să îl perceapă drept o catastrofă comună, a românilor, evreilor, maghiarilor (etc.) de pe teritoriul României. Altcineva se poate disocia de acțiunile autorităților române ale vremii văzând pe evrei drept victime ale statului român, subliniind că suferința este mai generală – chiar dacă incomparabilă cu drama Holocaustului transnistrean. Evreii pot fi văzuți simultan drept victime ale Germaniei naziste și ale guvernării Antonescu – și chiar sunt. Am enunțat trei variante distincte față de cele propuse de autoare, dar pot fi adăugate și altele.

Al doilea exemplu:

În consecință, dacă evreii nu pot fi amintiți ca victime ale statului român sau, pentru că sunt cetățeni români, ca victime române ale războiului, rămâne o singură soluție: să fie socotiți ca victime ale unui alt grup. Prin urmare, în concordanță cu narațiunea etnică a identității românești, societatea românească externalizează această amintire periculoasă în afara granițelor sale, făcându-i pe germani responsabili de moartea evreilor.¹⁷

A-i face pe germani responsabili de moartea evreilor în Transnistria constituie doar una dintre variantele compatibile cu presupuzițiile cercetătoarei. Există explicații și mai nedrepte care păstrează miturile originii comune, continuității istorice și identității coerente. Pentru negaționiști, evreii nu sunt victimele nimănui întrucât Holocaustul nu a existat. Pentru justificaționiști, ei erau comuniști și deci dușmani ai României și ai oamenilor – deci nu victime. Categoria cea mai jalnică este a celor care neagă evreilor

15 Cât de reală sau imaginară poate fi aceasta.

16 Idem, p. 29.

17 Idem, p. 32.

statutul de victimă întrucât ei, evreii, nu contează.

Variantele subliniază precaritatea ideilor simple în fața unor fapte sociale complexe. Precaritatea începe cu afirmația: „există o singură soluție”.

În lucrarea „*Drept, Justiție și Memoria Holocaustului în România*”, Alexandru Climescu a făcut inventarul acțiunilor în justiție considerate de cercetător relevante pentru felul în care statul român tratează memoria Holocaustului: recursurile extraordinare la condamnările lui Ion Antonescu și ale altor membri ai guvernului Antonescu, la condamnările ideologilor fasciști și ale personalului militar implicat în exterminarea evreilor, la condamnările jurnaliștilor care au susținut nazismul și fascismul. În cazul lui Radu Dinulescu, șeful Secției a II-a în Statul Major General al armatei române, și al asistentului său, Gheorghe Petrescu verdictul a privit și deportarea evreilor din Bucovina și Basarabia.¹⁸ În 1998 și 1999, Curtea Supremă i-a achitat pe amândoi. Citez din text:

Achitățile făptuitorilor Holocaustului au constituit o intervenție legală asupra trecutului pentru a remedia ceea ce a fost văzut ca un abuz și pentru a acorda narațiunii anticomuniste o recunoaștere legală [subl.m.] Acest lucru a devenit evident în 1997, când tentativa procurorului general de a-i achita pe membrii Cabinetului Antonescu a provocat o dezbatere intelectuală și a asigurat sprijinul istoricilor pentru acest demers legal. Dimpotrivă, aplicarea Ordonanței 31/2002¹⁹ ar fi trebuit să fie o intervenție asupra prezentului, pentru a stabili o narațiune diferită despre trecutul fascist traumatic.²⁰

Este de înțeles tulburarea față de achitarea celor doi responsabili ai deportărilor împotriva cărora probele erau indiscutabile. La vremea ei, achitarea lui Radu Dinulescu și Gheorghe Petrescu a primit puține referiri în presă. Nu se poate vorbi despre o dezbatere publică asupra aceluiași eveniment. Cu puține excepții, cazul a fost urmărit de către cercetătorii Holocaustului și de către comunitatea evreiască.

De o oarecare acoperire mediatică s-a bucurat achitarea ziariștilor trimiși în fața Tribunalului poporului la 30 mai 1945 sub acuzația de „criminali de război” și de „autori ai dezastrului țării”.²¹ Studiul lui Climescu tratează toate cazurile omogen, ca și când ar fi avut aceeași natură. Ion Antonescu, organizatorul deportărilor din Basarabia și Bucovina și ziariștii fascizanți ar fi fost responsabilii unor crime de aceeași greutate. Diferențe de statut au existat chiar și între ziariștii înșiși, căci nu sunt echivalente între ele situația lui

18 Ferocitatea acestor crime a determinat pe unii cercetători să-l numească pe Dinulescu „Eichmann al României”.

19 Este vorba despre Ordonanța de Urgență nr. 31 din 13 martie 2002 privind interzicerea organizațiilor, simbolurilor și faptelor cu caracter fascist, legionar, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni de genocid contra umanității și de crime de război.

20 Alexandru Climescu, „Law, Justice, and Holocaust Memory in Romania”, ..., p. 89

21 Procesul a fost deschis în prezența inculpaților Ionel Dumitrescu (Dimitrescu), Romulus Dianu, Romulus Seșeanu, Ilie Rădulescu, Ilie Popescu-Prundeni, Alexandru Hodoș, Radu Demetrescu-Gyr; fiind absenți Pamfil Șeicaru, Stelian Popescu, Grigore Manoilescu, Gabriel Bălănescu, Pan M. Vizirescu, Aurel Cosma și Dobre Ion (Nichifor Crainic).

Nichifor Crainic, secretar general la Ministerul Cultelor în timpul guvernării legionare și ministru al propagandei în perioada dictaturii militare a lui Ion Antonescu, și cea a lui Pamfil Șeicaru, care nu a părăsit condiția de om de presă.

Autorul nu arată vreun interes pentru cerințele actului de justiție ca atare, pierzând din vedere aspectele cele mai interesante ale proceselor din 1945 și ale rejudecării lor prin apeluri extraordinare. Mai mult, Alexandru Climescu apreciază că „achitarea făptuitorilor Holocaustului” ar fi fost menită „să asigure *narațiunii anticomuniste* (subl.m.) o recunoaștere legală”. Acest enunț susține, pe urma președintelui Institutului unde Alexandru Climescu lucrează, că „narațiunea anticomunistă” ar legitima achitarea unor criminali de război precum Radu Dinulescu și Gheorghe Petrescu. Alegația este gratuită. Ea confirmă că Institutul „Elie Wiesel” a adoptat o paradigmă anti-anticomunistă, reduționistă și stigmatizatoare.

Alexandru Climescu a investigat și aplicarea OUG nr. 31/2002 în primii trei ani de după adoptarea ei. În această perioadă, Parchetul a inițiat acțiuni penale cu privire la încălcarea Ordonanței de urgență în 302 de cazuri.²² În 13 dintre ele au rezultat trimiteri în judecată. Procurorul a renunțat la acuzații sau a respins plângerile pentru celelalte.²³ Nu apar analize privind problematica juridică ridicată de OUG nr. 31/2002.

Simon Geissbühler și-a propus o investigație empirică: câte site-uri ale unor sate și orașe unde au avut loc atrocități postează acele evenimente? Tema are și o dimensiune practică întrucât, în perspectiva autorului, „Nu este nevoie să construim multe monumente memoriale noi, costisitoare și sofisticate din punct de vedere arhitectural. În multe cazuri, memoriile există deja: cimitirele evreiești, sinagogile și mormintele execuțiilor în masă. Sunt puternice și reale...”²⁴ Rezultatele cercetării au fost analizate în lucrarea „*A vrea să nu știi » despre Holocaustul din România*”.

În căutarea nuanțelor relevante, Simon Geissbühler ia distanță față de câteva locuri comune (precum distincțiile dintre cunoaștere și a ne-cunoaștere, amintire și uitare) apreciindu-le ca fiind simpliste. „Există multe nuanțe de gri între aceste extremități”, apreciază cercetătorul, pentru a susține relevanța, în context românesc, a conceptului lui Paul Ricoeur „a vrea-să-nu-știi”, „o formă confuză de a uita, o comportare semi-pasivă, semi-activă, așa cum se vede, spre exemplu, în uitarea prin evitare. Ea este motivată de „o voință obscură de a nu se informa.”²⁵ Iată aprecierea finală:

În timp ce România rămâne întârziată în ceea ce privește abordarea trecutului, există evoluții pozitive, de asemenea, în comparație cu alte țări din Europa de Est. Cercetarea și presiunea internațională au crescut și o educație mai largă în școli și universități, eforturile educaționale

22 Au fost inițiate *ex officio* sau bazate pe plângeri.

23 Cazul care a atras atenția publică a fost procesul lui Grigore Oprea, perioada 2003-2005. Oprea a fost trimis în judecată sub acuzația de propagandă naționalist-șovină, de răspândire, de vânzare, de confecționare, de deținere – în vederea răspândirii – de simboluri fasciste, rasiste și xenofobe. A fost condamnat la 5 ani închisoare.

24 Simon Geissbühler, „Wanting-Not-to-Know” about the Holocaust in Romania” ..., p. 165.

25 Idem., p. 154.

ale societății civile și ale unor instituții ale statului și președinția României la IHRA sunt factori care vor submina pe termen mediu și lung atitudinea larg răspândită de a vrea-să-nu-știi. În acest context, în special președinția română a IHRA (2016-2017) ar putea fi un catalizator al schimbării. Organizația, chiar dacă are puncte slabe este un agent al memoriei Holocaustului.²⁶

O cercetare empirică a realizat și *Marius Cazan*, sintetizată în lucrarea „*Imaginea lui Ion Antonescu în istoriografia postcomunistă*”. Pentru a urmări producția istoriografică, Cazan a folosit Bibliografia istorică a României, un inventar al literaturii istorice românești care a fost publicat încă din anii '70 sub coordonarea filialei clujene a Academiei Române. Pentru perioada 1990 - 2010, el a indexat 194 de titluri: 63 de monografii, colecții de documente sau volume editate și 131 de studii sau articole academice.²⁷ Pe baza acestei selecții, Cazan a discutat imaginea lui Antonescu așa cum se reflectă în scrierile istoricilor pe care îi consideră referințe în societatea românească postcomunistă.

„Selecția mea este cu siguranță subiectivă”, recunoaște autorul, amintind în același timp că nu există un „instrument obiectiv pentru a determina care istorici sunt percepuți de publicul larg drept factori de opinie”.²⁸ Unul dintre cei aflați pe lista lui Cazan este Gheorghe Buzatu, cunoscut istoric național-comunist, activ în reabilitarea lui Ion Antonescu. Faptul că Buzatu a devenit senator pe lista formațiunii extremiste Partidul România Mare și a susținut teze negaționiste îl clasează de la început între vocile puțin credibile. În studiu se fac referiri și la Alex Mihai Stoenescu, un autor diletant de cărți istorice, recunoscut ca o portavoce a fostei Securități cu care colaborase înainte de 1989. Ambii sunt cunoscuți propagandiști pro-antonescieni și ambii au avut audiență populară. Rămâne o întrebare deschisă dacă este acceptabilă considerarea lui Buzatu și a lui Stoenescu drept relevanți pentru istoriografia românească.

Despre Dinu Giurescu, istoric de prestigiu, membru al Academiei Române, Marius Cazan comentează: „Aici, mențiunea lui Giurescu la refuzul lui Antonescu de a trimite evreii din România în lagărele naziste, fără a menționa faptul că refuzul său avea o motivație mercantilă, îi acordă lui Antonescu un credit nemeritat”.²⁹

Sau iată felul în care se raportează la opiniile lui Lucian Boia, istoric care a avut un rol considerabil în înfruntarea spiritului naționalist din istoriografia românească:

Spiritul polemic al lui Boia este transmis cititorilor săi prin constructe narrative destul de relativiste. Cu privire la Antonescu, cel mai evident exemplu este următorul: „Am vorbit despre mareșalul Antonescu, dacă a ucis sau a salvat evrei. Răspunsul este din nou tipic pentru condiția echivocă a culturii, mentalității și atitudinii românești. Da, Mareșalul Antonescu i-a salvat pe evrei, și da, Mareșalul Antonescu i-a trimis pe evrei la moarte. Nu știm ce să alegem din această situație, dar, din nou, aceasta este cazul românesc, imprecis prin definiție.

26 Idem., p. 165.

27 Marius Cazan, „Ion Antonescu's Image in Postcommunist Historiography”..., p. 217.

28 Idem., p. 220.

29 Idem., p. 227.

A existat un Holocaust în România? A existat un Holocaust în România. Nu a fost Holocaust în România. Ambele declarații pot fi susținute și, până la urmă, trebuie să le luăm în considerare împreună”.³⁰

Comentariul lui Cazan: „Această modalitate de soluționare a problemei îi servește pe cei care neagă răspunderea lui Antonescu și a României pentru Holocaust mai bine decât servește necesitatea înțelegerii Holocaustului.”³¹

Felul în care autorul cercetării tratează „cazul Antonescu în istoriografia românească” lasă senzația neplăcută că istoricilor li se cere să aibă o atitudine de procurori în chestiuni ale meseriei lor, complexe și interesate de nuanțe. Să fi oprit Ion Antonescu deportările evreilor în Transnistria dintr-o „motivație mercantilă”, teama pentru soarta lui văzând că pierde războiul? Este o ipoteză de investigat, nu ușor de susținut și oricum, una deschisă. Greu de presupus, având în vedere cultura militar-eroică a lui Antonescu. Sistarea deportărilor a avut loc în prima parte a lunii octombrie 1992, când trupele Axei erau încă în ofensivă la Stalingrad; cu pierderi mari, dar înaintând. Ofensiva sovietică a fost declanșată de abia pe 19 noiembrie. Există documente care sugerează că Antonescu a crezut până târziu în victoria germană. Eventualitatea unei „motivații mercantile” nu este de exclus, dar are nevoie de probe concludente.

Faptul că Ion Antonescu a oprit deportările evreilor în toamna anului 1942 nu diminuează în niciun fel uriașa lui responsabilitate pentru Holocaustul transnistrean. Din statutul său de principal autor al unor crime monstruoase nu rezultă că Antonescu avea motivații mercantile când a ordonat sistarea deportărilor. Istoriografia care tratează cazul marilor criminali dintr-o perspectivă pur demonică – exemplul tipic, în cazul lui Adolf Hitler – a fost criticată convingător.³²

Servesc oare observațiile lui Lucian Boia celor „care neagă responsabilitatea lui Antonescu și a României pentru Holocaust?” Boia a ținut să amintească prin comentariul său că în „cazul românesc” există două aspecte contrare. Acțiunile lui Ion Antonescu care au avut ca urmare omorârea a peste 250.000 de evrei intră în definiția genocidului. În același timp, refuzul de a trimite evreii din Regat în lagărele germane și chiar asigurarea tranzitului unor evrei prin țară sunt dovada că el nu a avut în vedere o „soluție finală”, atât de specifică genocidului planificat de naziști (extincția completă a evreilor). Punerea în comun a acestor două situații de fapt este indispensabilă dacă slujim adevărului și nu ducem la diluarea responsabilității lui Antonescu pentru Holocaustul românesc.

30 Idem., p. 231.

31 Ibidem.

32 Vezi, între altele, comentariul lui John Lukacs: „Hitler nu a fost un caz simplu. Imaginea populară asupra personajului și a vieții sale este cea a unui fanatic îngust la minte: ceea ce este incorect, imprecis și insuficient. El era plin de ură, mai degrabă decât îngust la minte: două înclinații care nu sunt aceleași lucru (mai întâi, întrucât ura ascute mintea, în timp ce îngustimea o face obscură și o limitează). Catalogându-l drept nebun, sau chiar psihotic, îl absolvim de responsabilitatea pentru ceea ce a făcut și a ordonat și a spus. Interpretarea ne scapă de obligația să gândim cazul lui Hitler, ascunzându-l sub covor. Acest lucru nu se face. Există încă întrebări în așteptare (și de pus în discuție) despre Hitler (John Lukacs, *The Legacy of the Second World War*, Yale University Press, New Haven and London, 2010, p. 86).

Adina Babeș („Regândind criminalii, martorii, cei care au ajutat/ cei care au salvat”) a lucrat cu un focus grup de 22 studenți pentru a identifica opiniile lor privind Holocaustul românesc. Între concluziile cercetării, una verifică rezultatele sondajului publicat în 2015: perceperea majoritară este că „Holocaustul a avut loc mai ales în Germania și mai puțin în România, iar Adolf Hitler a fost mai responsabil decât Ion Antonescu pentru Holocaustul din România”.³³ Comentariul Adinei Babeș: „Diluarea sau transmiterea responsabilității pentru Holocaustul care a avut loc în România sau în teritoriile aflate sub administrare română, de la autoritățile românești la cele germane este parte integrantă a discursului contemporan despre Holocaustul din Romania”.³⁴

Textul lui Alexandru Florian, „*Mircea Vulcănescu, un caz controversat: intelectual de seamă sau criminal de război?*”, începe cu o ciudată comparație: „După douăzeci și cinci de ani de tranziție, România are doar fragmente de autostrăzi, doar coridoare parțiale de transport care să o conecteze la Occidentul mult așteptat. Situația memoriei publice a Holocaustului din România este similară: seamănă cu o autostradă neterminată. În public, privat și de stat”.³⁵ Analogia propusă e o chestiune de gust, nu cere a fi verificată. Alte susțineri pot fi însă supuse evaluării. Iată una cu aspirație generalizatoare:

Urmând această linie de gândire, a critica memoria lui Mircea Eliade, Emil Cioran, Mircea Vulcănescu, Vintilă Horia, Nichifor Crainic sau Mihail Manoilescu este considerat un sacrilegiu, un act de *lèse majesté*. Din acel moment, dialogul public este imposibil. Potrivit susținătorilor lor, faptul că au fost anticomuniști le oferă automat o aură de respectabilitate și face din memoria lor o memorie publică în care se poate avea pe deplin încredere.³⁶

Felul în care erau judecate personalitățile interbelice enumerate în citat era marcat până în 1989 și imediat după revoluție de lipsa de cunoaștere și de mitologizare - urmarea inerentă a condițiilor de reclusiune de până atunci. Aceste personalități erau prezente în conștiința culturală ca urmare a comunicării între generațiile vechi și cele noi, prin cărțile care, deși interzise, treceau din mâna unui intelectual în a altuia, în sfârșit, prin câteva ancoră solide, precum emisiunile culturale occidentale și în primul rând, ale postului de radio Europa liberă. De abia după căderea comunismului s-au putut adăuga și informații, și voci, și cercetări autentice în ce privește reperele culturale interbelice. Gândirea despre Mircea Eliade, Emil Cioran, ..., Mihail Manoilescu s-a îmbogățit între timp considerabil. S-a diversificat în logica unei piețe a ideilor. Iată de ce sloganele generalizatoare

33 Adina Babeș, „Rethinking Perpetrators, Bystanders, Helpers/Rescuers”, ..., p. 277.

34 Ibidem.

35 Alexandru Florian, „Mircea Vulcănescu, a Controversial Case: *Outstanding Intellectual or War Criminal?*”, ..., p. 175.

36 Ibidem., p. 179.

care susțin că a critica memoria lor „este considerat un sacrilegiu”, iar statutul lor de anticomuniști le asigură respectabilitatea sunt rupte de realitate.³⁷ Cititorul român nu va fi înșelat de asemenea afirmații, însă pentru lectorul străin care mizează pe o carte publicată la Indiana Press University, spusele lui Florian constituie o adevărată capcană. Extrema lor simplificare obținează o realitate culturală incomparabil mai complexă.³⁸

Eseul lui Alexandru Florian nu este atât o cercetare a „cazului Mircea Vulcănescu”, cât o confruntare cu anticomunismul. În România, tema proceselor care au trimis ziariști și personalități culturale interbelice în penitenciarele comuniste, unde mulți au murit, a preocupat în modul cel mai firesc opinia publică. A contat soarta tragică a celor ajunși în spatele gratiilor, a contat lipsa celor mai elementare garanții privind corectitudinea actului de justiție în vremea când au fost judecați, au impresionat și condamnările, căci uneori frizau absurdul. Dezbaterile publice în jurul deciziilor luate de Tribunalul Poporului au fost uneori afectate de ideologie, alteori au fost nuanțate, ținând seamă de diferențele de situații, așa cum ar fi trebuit să țină seamă, la vremea lor, instanțele înseși. Conform lui Florian însă, argumentele privind revizuirea proceselor ar fi „alimentate de naționalism și anticomunism. Anticomunismul pare a fi motivația principală pentru reinventarea și promovarea obsesivă a memoriei celor condamnați pentru crime de război”.³⁹

Există desigur o comunitate de oameni pentru care criticarea personalităților enumerate reprezintă un sacrilegiu, iar anticomunismul lor domină orice alt criteriu. Să afirmi că aceștia și anticomunismul lor dau tonul vieții culturale românești de astăzi reprezintă o generalizare neadecvată.

În efortul de contestare a dreptății istorice apare și o victimă colaterală, justiția de tranziție, tratată drept „așa numita justiție de tranziție”, calificată ca fiind „mai degrabă o încercare de reabilitare morală decât o dreptate reală”.⁴⁰ Or, justiția de tranziție, care include măsuri judiciare și nejudiciare destinate remedierii încălcării drepturilor omului este un fenomen vast și cu o doctrină matură. Nu privește doar țările postcomuniste. Cei interesați pot urmări o vastă literatură despre justiția de tranziție în Africa de Sud, în Rwanda, în multe alte țări africane și în statele Americii de Sud. Neinformați, Alexandru Florian o califică „cea mai puternică expresie a

37 Scoaterea de către Banca Națională a României a unei monede omagiale avându-l ca efigie pe Mihail Manoilescu a ținut strict de renumele lui de profesionist. Manoilescu este exemplul unei personalități a cărei memorie nu are vreo legătură cu condiția de anticomunist.

38 Trimit doar la câte trei cărți substanțiale privind primii trei oameni de cultură enumerați de Florian. Despre Mircea Eliade: Florin Turcanu, *Mircea Eliade; Prizonierul istoriei*, Humanitas, București, 2006 (ediția franceză, 2003); Mihaela Gligor și Liviu Bordaș (eds.), *Postlegomena la Felix Culpa. Mircea Eliade, evreii și antisemitismul*, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2013; Moshe Idel, *Mircea Eliade. De la magie la mit*, Polirom, Iași, 2014. Despre Emil Cioran: Ion Vartic, *Cioran naiv și sentimental*, Ed. Biblioteca Apostrof, Cluj, 2000; Marta Petreu, *Un trecut deocheat sau Schimbarea la față a României*, Ed. Institutului Cultural Român, București, 2004; Mircea A. Diaconu, *Cui i-e frică de Emil Cioran?*, Editura Cartea Românească, București, 2008. Privindu-l pe Mircea Vulcănescu: *** *Nae Ionescu și discipolii săi în arhiva securității vol.5: Mircea Vulcănescu*, editura Eikon, București, 2013; Ionuț Butoi, *Mircea Vulcănescu. O microistorie a interbelicului românesc*, Editura Eikon, București, 2015; Ionuț Butoi, *Canonizare, demitizare și realism științific. Studii despre Mircea Vulcănescu*, Editura Eikon, București, 2017.

39 Alexandru Florian, „Mircea Vulcănescu, a Controversial Case ...”, p. 183.

40 Ibidem.

respingerii memoriei Holocaustului”.⁴¹ În ofensiva sa ideologizată, Florian ratează concepte, neagă și fapte.⁴²

3. Trivializarea crimelor comuniste prin refuzul comparației

Actualul președinte executiv al Institutului „Elie Wiesel” tratează memoria trecutului comunist drept un obstacol pentru memoria Holocaustului. Alte două lucrări din volumul *Memoria publică a Holocaustului în România postcomunistă* adâncesc această teză la un alt nivel de informație și intelectual.

Lucrarea profesorului *George Voicu*, „*Intelectualii de frunte ai României postocumuniste și Holocaustul*” este unul dintre cele mai fluente texte ale volumului. Eseul său rezumă scrierile privitoare la opiniile unor intelectuali români asupra memoriei colective pe care le-a publicat începând cu anii 1990.

O primă întrebare privind cercetarea lui George Voicu: cât de largă și cât de semnificativă este categoria formatorilor de opinie circumscrisă în analiza sa? În titlul eseului, George Voicu face referire la „intelectualii de frunte” și adaugă pe parcurs „intelectualii cu cea mai mare influență”. Acești termeni pot fi cu greu considerați operaționali. De ce istoricul Lucian Boia, cu publicații de impact larg cultural, nu ar fi un lider intelectual? De ce nu criticul Ion Bogdan Lefter care a creat trei reviste de prestigiu cu un profil cultural puternic, având o suprafață universitară și influență în mediul artistic substanțiale? Sau Andrei Pippidi, istoric respectat, cu intervenții determinante în presa anilor 1990 privind perioada interbelică? Niciunul dintre ei nu a făcut studii tehnice despre Holocaust, dar fiecare are o cultură pe subiect mult superioară intelectualilor selectați pentru analiză.⁴³ Vocii unui istoric cu studii substanțiale asupra istoriei evreilor din România precum Lucian Nastasă-Kovacs i se recunoaște plusul de autoritate epistemică în raport cu glasul unui intelectual VIP.⁴⁴

41 Idem., p. 181.

42 Un singur exemplu: Alexandru Florian susține că unul dintre cercetătorii specializați pe Mircea Vulcănescu, Ionuț Butoi, oferă o versiune edulcorată a realității (*Mircea Vulcănescu, o microistorie a interbelicului românesc*, p. 274). Citez: „Potrivit lui Ionuț Butoi, este posibil ca atunci când Antonescu i-a cerut lui Vulcănescu să se alăture guvernului, el ar fi solicitat ceva timp să se gândească și abia după aceea a acceptat” (p. 192). Florian comentează: „Butoi prezintă o versiune romantică, bazată pe jurnalul soției lui Vulcănescu, despre momentul în care a acceptat postul de guvern. S-ar presupune că familia a ținut o întâlnire, iar fiica sa de zece ani i-ar fi cerut să nu accepte propunerea”. La „momentul de gândire” se referă și Vulcănescu în timpul anchetei ((Arhiva CNSAS, Alexandru Marcu și alții, DP 000232, vol. 10, f. 121). Două surse distincte care au marca autenticității: „o declarație de anchetă” și „un jurnal” afirmă același lucru. Florian cunoaște amănuntul „timpului de gândire” și din dosarele din Arhiva CNSAS unde se găsesc depozițiile lui Vulcănescu, întrucât le citează. Chiar și așa, un cercetător poate să se îndoiască de valabilitatea unor documente, caz în care le elimină din eșantionul de lucru. Dar este contrar standardelor profesionale să negi susținerile, să semeni neîncrederea în ele - cum face directorul Institutului „Elie Wiesel” -, fără să fi introdus alte surse și alte argumente..

43 Mi se pare relevant în context că nu există vreun om de cultură român care să fi scris despre responsabilitatea societății românești pentru Holocaust ceva echivalent cu lucrările lui Ernst Jaspers, „Conștiința culpei” și eseul lui *István Bibó*, „Problema evreiască în Ungaria după 1944”. Eseul lui *István Bibó* nu a fost publicat în românește.

44 Între altele, Lucian Nastasă-Kovacs este autorul sau coordonatorul volumelor *Evreii din România. Mărturii documentare (1945-1965)*, Centrul pentru Resurse și Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2003 (coord.); *Pogromul itinerant sau decembrie antisemit – Oradea, 1927*, Edit. Curtea Veche, București, 2014; *Antisemitismul universitar în România (1919-1939). Mărturii documentare*, Edit. ISPMN/Kriterion, Cluj, 2011.

George Voicu este conștient de această problemă și are un răspuns: „cum sunt percepuți social”:

Prin urmare, se pot identifica mai multe personalități care în ultimele decenii au dobândit un prestigiu social considerabil, ceea ce i-a făcut influenți, atât la nivel social, cât și politic. Din această perspectivă, triumviratul intelectual Andrei Pleșu - Gabriel Liiceanu - Horia-Roman Patapievici se bucură de un loc privilegiat pe harta culturală românească din ultimul sfert de secol. Pe lângă acești filozofi, mai există o serie de scriitori, conduși de Nicolae Manolescu, criticul și istoricul literar care este și președintele Uniunii Scriitorilor din România. Diverse grupuri de intelectuali care au emigrat din România în perioada comunistă se bucură, de asemenea, de un loc special în acest cerc, cum ar fi grupul parizian, cu Monica Lovinescu și Virgil Ierunca în frunte (care, deși ambii nu mai sunt printre noi, continuă să influențeze prin lucrările lor opinia publică din țară), și grupul american, cu Vladimir Tismăneanu drept cea mai vizibilă figura intelectuală. Cu siguranță, există și alții, dar intelectualii publici români rămân un club elitist, puțini la număr.⁴⁵

Pentru a sublinia relevanța selecției făcute, George Voicu indică mulțimea de profesioniști și oameni de cultură care gravitează în jurul nucleului central și respectiv, accesul lor la resurse și la mijloace care le amplifică suprafața socială:

Există încă un aspect care merită o investigație mai atentă: în timp ce acest club este foarte exclusivist, el atrage mulți „sateliți” care gravitează pe orbite la distanțe variate de centru. Ei tind să se alinieze pe urma figurilor intelectuale consacrate, la fel cum pilitura de fier se aliniază la un magnet, în special în problemele politice și sociale considerate sensibile. Deoarece intelectualii de vârf ai culturii românești contemporane sunt percepuți nu numai ca autorități epistemice, ci și ca posesori de resurse importante și ca rampe de lansare sigure, este de înțeles numărul considerabil de spirite înrudite. Din această mulțime de intelectuali care orbitează în jurul nucleului, unii au profiluri consacrate (precum Gheorghe Grigurcu și Mircea Mihaieș), alții se află la începutul carierei lor, dornici să se angajeze cu cei mai buni intelectuali publici români.

Una peste alta, majoritatea celor care publică la editura Humanitas, în reviste precum Revista 22 și *România literară*, sau în alte periodice sub patronajul Uniunii Scriitorilor din România, precum *Acolada* și *Orizont*, în *Dilema veche* și, uneori, chiar și în unele dintre cotidienele precum *Evenimentul Zilei* și pe diverse platforme electronice (colaboratori.ro sau inlinedreapta.net, de exemplu), cei mai mulți dintre acești autori servesc de obicei (cu unele excepții) „cauza” celor considerați a fi intelectualii publici de frunte.⁴⁶

Argumentele autorului susțin deplin selecția.⁴⁷ Pe George Voicu îl interesează faptul că în mai mult de douăzeci și cinci de ani de dezbateri despre comunism, intelectualii

45 George Voicu, “Postcommunist Romania’s Leading’s Intellectuals and the Holocaust”, ... p. 42.

46 Idem, p. 43.

47 Selecția lasă deoparte un aspect al complexității politicii memoriei, faptul că memoria colectivă reflectă nu doar solidaritatea abordărilor, ci și diversitatea lor, iar ultima determină ritmurile schimbării.

de frunte ai României postcomuniste au fost atrași irezistibili de trasarea unei paralele cu Holocaustul.⁴⁸ De fiecare dată, comentează Voicu, dezbaterile a ajuns la concluzia că crimele comunismului au fost cel puțin la fel de grave, dar sunt trecute cu vederea sau chiar iertate. Pentru exemplificare, Voicu alege un citat dintr-un comentat eseu al lui Gabriel Liiceanu, așezat în fruntea listei „celor mai influenți intelectuali”:

Este într-adevăr atât de greu de înțeles că mai întâi trebuie să faci față *răului pe care l-ai cunoscut*, care ți-a întrerupt viața, ți-a deturnat istoria și de ale cărei consecințe nu poți scăpa nici după un deceniu de la ieșirea de pe scenă? Și că numai printr-o analogie cu acesta poți înțelege toate formele răului și te poți deschide spre o suferință pe care altfel ai fi găsit-o mai greu de înțeles? Drumul meu către Șoah trece prin trauma comunismului și tocmai din acest motiv pot privi orice evreu - cu temerile, ura și amintirea suferinței poporului său - ca pe un frate al meu. Este prea mult să te aștepți la un tratament simetric?⁴⁹

Voicu critică această viziune pe care o descrie într-o formă îngroșată: „... conform formatorilor de opinie, nu există particularități, având în vedere că între cele două totalitarisme există o « simetrie » perfectă; adică crimele comunismului oglindesc în mod necesar și exclusiv Holocaustul și invers”.⁵⁰ El consideră supărătoare afirmația că s-ar cultiva doar memoria unei singure categorii de victime. Intelectualii români tratează pledoaria lor pentru punerea pe picior de egalitate a celor două tipuri de crime drept „curajul de a sfida o dogmă”.⁵¹ Monica Lovinescu, care a jucat un rol major în stabilirea reperelor acestei dezbateri, a menționat lupta sa neobosită și curajoasă pentru a rupe taboul unicității Shoah și a promisi că va continua să facă acest lucru.

George Voicu falsifică sensul pasajului citat. Acesta nu vorbește despre inexistența particularităților, iar simetria pe care o invocă nu implică „oglundirea necesară și exclusivă a tragediilor”. Există în eseu lui Liiceanu și o retorică autoglorificatoare, dar aceasta este minoră și mai ales, lipsită de relevanță pentru temele eticii și politice memoriei în cauză în acest context.⁵²

Surpriza, neplăcerea și frustrarea trezite lui George Voicu de „pretențiile” intelectualilor de frunte ai României postcomuniste devin ele însele curioase dacă privim la contextul mai larg al dezbaterilor. Astfel de abordări a memoriei celor două Mari Tragedii, pe care colaboratorul Institutului „Elie Wiesel” le tratează cu atâta superioritate sunt aproape identic repetate în întruniri internaționale și au devenit politici publice în fostele țări comuniste. Să fie oare intelectualii români critici mai radicali ai asimetriei decât este Alain Beçanson când vorbește despre „contrastul dintre amnezia privitoare

48 Idem, p. 45.

49 Ibidem, Gabriel Liiceanu, „Sebastian, mon frère: Scrisoare catre un frate mai mare”, republicată în volumul *Ușa interzisă* (citatul la p. 257) traducere Alexandru Voicu.

50 Ibidem.

51 Idem, p. 47.

52 Retorica vanitoasă a eseului a fost notată și de alți comentatori. În *Observator Cultural*, Ovidiu Șimonca vorbea despre „un egocentrism supărător” (Ovidiu Șimonca, „Ce ar fi de înțeles, domnule Liiceanu?”, *Observator Cultural* nr. 698, 6.11.2013).

la comunism și hipermnezia referitoare la nazism?”⁵³ Referindu-se la propriile sale cercetări privind istoria Poloniei în timpul Războiului, Norman Davies descrie puternicile prejudecăți, adânc asimilate, pe care le-a descoperit citind pe autorii occidentali. Mai pe larg: „Cineva află ușor că Uniunea Sovietică a invadat și a ocupat o jumătate din Polonia în septembrie 1939, la fel cum Germania a invadat și a ocupat cealaltă jumătate. Cu toate acestea, istoricii occidentali au continuat să scrie exclusiv despre „invazia nazistă a Poloniei”. Pur și simplu, zona de ocupație sovietică nu a fost considerată o zonă de ocupație. Propaganda nazistă pe acest subiect a fost respinsă pe loc. Propaganda sovietică nu a fost pusă la îndoială. Se știa despre deportările și crimele în masă la care s-au dat ocupanții sovietici, alături de alte atrocități comise de germani. Cu toate acestea, într-o măsură crescândă, conștientizarea occidentală s-a concentrat doar pe Holocaust. Se poate citi despre mii de sate rase de la suprafața pământului și despre locuitorii lor masacrați. Cu toate acestea, singurul pe care comentatorii occidentali l-ar putea numi vreodată este Lidice, în Boemia.”⁵⁴

O amplă literatură dedicată asimetriei în tratarea memoriei celor două regimuri totalitare privește Țările Baltice. Norman Davis are ceva de spus și despre complexitatea contextelor estonian, leton și lituanian în care s-a desfășurat fiecare dintre tragedii:

Vesticilor le este greu să înțeleagă de ce [...] în Statele Baltice, în Bielorusia și în Ucraina, [germanii] erau ovaționați ca eliberatori. Soldații germani erau cinstiți de sătenii locului, care le ofereau tradiționala întâmpinare cu pâine și sare. (...) În (...) Europa, care era succesiv ocupată atât de sovietici cât și de naziști, elementul opțiunii era în general absent. Ambele regimuri totalitare încercau să impună supunerea prin teroare absolută. Pentru cei mai mulți oameni obișnuiți, perspectiva de a sluji sovieticilor ridica aceleași dileme morale ca aceea de a sluji fasciștilor. Pentru patrioți și pentru democrați, singurul mod de a acționa principial era încercarea suicidală de a se opune, în același timp, atât lui Hitler cât și lui Stalin.⁵⁵

Reacția localnicilor la sosirea germanilor era rezultatul experienței lor din timpul ocupației sovietice, între 1940 și 1941. Numai în Letonia, „Într-o singură noapte – 14 iunie 1941 – peste 15.000 de persoane au fost deportate [...] în Gulag. Totalul pierderilor umane cauzate de deportări și masacre în timpul primului an al ocupației sovietice a fost estimat la 35.000.”⁵⁶

Colaboratorii Institutului „Elie Wiesel” nu țin cont nici de nedreptatea istorică ca după revoluție, în România, foștii comuniști, foștii agenți ai poliției politice să fi preluat ei puterea. O astfel de situație a schimbat firesc agenda și prioritățile dezbaterilor publice începând cu anul 1990 până astăzi.

O ultimă observație privind eseuul „Intelectualii de frunte ai României postcomuniste”. Pentru a argumenta lipsa de empatie a „celor mai influenți intelectuali români” față de

53 Alain Beçanson, *A Century of Horrors. Communism, Nazism, and the Uniqueness of the Shoah*, ISI Books, Wilmington, Delaware, 2007, p. xiv.

54 Norman Davies, *No simple. Victory. World War II in Europe, 1939-1945*, Viking, New York, 2006, p. 13.

55 Norman Davis, *Europe: A History*. Oxford: Oxford University Press, 1996, p. 1033.

56 V. R.J. Misiunas și R. Taagepera, *The Baltic States: Years of dependence, 1940 – 1980*, Berkley and Los Angeles: University of California Press, 1983, p. 41.

suferințele victimelor Holocaustului, exprimată, conform aprecierii lui, de punerea unei egalități morale între genocidul evreilor și crimele comuniste, George Voicu afirmă la un moment dat:

Mai mult decât atât, este aproape imposibil să găsești printre intelectualii evrei care s-au distins în studiul Holocaustului, chiar și printre cei care nu au origini românești, pe cineva care să nu fie simpatetic cu memoria victimelor comunismului. În cuvintele sincere ale lui Yehuda Bauer (un cercetător israelian proeminent al Holocaustului) « cu siguranță ar trebui să ne amintim victimele regimului sovietic și există o justificare foarte bună pentru a ridica un memorial special și a lansa diferite evenimente în acest scop ». ⁵⁷ Domnul Bauer este președintele de onoare al Alianței Internaționale pentru Comemorarea Holocaustului din care fac parte treizeci și unu de state, inclusiv România, iar declarațiile sale privind la ceea ce a însemnat Holocaustul, nu numai pentru evrei, ci pentru întreaga omenire, au greutate. Este ușor de remarcat diversiunea atunci când unele voci susțin că cei care mențin în viață memoria Holocaustului se opun memoriei victimelor comunismului.⁵⁸

Voicu nu continuă citatul, deși tocmai ce urmează în articolul ales drept referință precizează felul în care tratează Yehuda Bauer amintirea victimelor comunismului:

Dacă astăzi est-europenii se pot bucura de aderarea la Uniunea Europeană, aceasta se datorează faptului că au fost asupriți și conduși, timp de 45 de ani, de [sovietici], și nu de naziști. Ei trebuiau să scape mai întâi de naziști, apoi să înceapă drumul lor greoi și dificil de opunere față de sovietici. Armata Roșie le-a permis să facă asta, deși prețul a fost într-adevăr foarte mare: 45 de ani de opresiune sovietică. Acesta este paradoxul. La final, est-europenii au câștigat, meritat. Dar să nu schimbăm istoria din cauza asta.⁵⁹

În viziunea lui Bauer, urmașii celor câteva zeci de milioane de europeni uciși de regimurile comuniste (din cei circa 80-100 de milioane de victime) și zecile de milioane ale căror vieți au fost distruse pentru că au fost ocupate de sovietici au datoria să le aducă ultimilor mulțumiri.⁶⁰ O asemenea pretenție nu este prin nimic diferită decât cea a apologeților lui Ion Antonescu care susțin că evreei ar trebui să-i mulțumească fostului dictator militar al României pentru a nu fi trimis în lagărele morții înființate de Germania peste 300.000 de evrei români trăitori în Regat.

Lucrarea lui *Michael Shafir*, „Romania: nici « Fleishig » nici « Milschig »: un studiu

57 Yehuda Bauer, “Remembering the Holocaust Accurately,” *The Jerusalem Post*, January 26, 2014.

58 Idem, p. 64.

59 Yehuda Bauer, “Remembering the Holocaust Accurately”....

60 Așa și acest citat din Timothy Snyder: „Faptul că germanii omorau evrei nu avea să joace niciodată un rol prea important în viziunea sovietică despre război. Din perspectiva stalinistă, nu uciderea evreilor conta, ci posibilitățile interpretării ei politice (Timothy Snyder, *Pământul negru: Holocaustul ca istorie și avertisment*, Humanitas, București, p. 261).

comparativ”, singura conectată la ce se întâmplă în domeniul memoriei Holocaustului în alte state foste comuniste are un inconfundabil ton polemic. O parte substanțială a eseului său constă în trecerea în revistă a manifestărilor cultului lui Ion Antonescu în perioada anilor 1990 și a pașilor de instituționalizare a memoriei Holocaustului în România: presiunea Statelor Unite asupra autorităților române în contextul aderării României la NATO, adoptarea OUG nr. 31/2002, crearea Comisiei „Elie Wiesel”, adoptarea Raportului final al Comisiei. Între manifestările contrare acestei evoluții, Shafir enumeră avaturile acțiunilor în justiție împotriva asociațiilor de extremă dreaptă, fenomenul „Sfinții închisorilor” susținut de noul director al Institutului de Investigare a Crimelor Comuniste și Memoria Exilului Românesc,⁶¹ apariția noii formațiuni neolegionare „Grupul pentru România” a lui Marian Munteanu, dezbaterile publice din jurul Legii nr. 217/2015 de amendare a Ordonanței nr. 31/2002.

Trecerea în revistă, utilă și cercetătorului român, este afectată uneori de analogii deplasate. Ion Gavrilă Ogoranu, un aderent marginal la Mișcarea Legionară, anticomunist,⁶² este pus alături de Herberts Cuckurs, „Măcelarul din Riga”, asasinat de agenți ai Mosadului pentru rolul său principal în atrocitățile comise în ghetoul din Riga la 30 noiembrie 1941. Argumentul ar fi că ambii sunt eroi populari. Și o altă asemenea similaritate”:

... „Istorie simbolică”, înseamnă să înlocuim istoria reală și să jucăm rolul „realismului socialist” comunist, dar invers: dacă pentru Stalin și Andrei Zhdanov „eroul tipic în circumstanțe tipice” a existat într-un prezent fictiv, Antal (și acum Duda) l-au plasat într-un trecut aproape fictiv.⁶³

Pentru mulți este totuși bizar să faci o analogie între perechea Stalin și Zhdanov, pe de o parte, și perechea József Antall și Andrzej Duda, de cealaltă.

Michael Shafir tratează cu aceeași dezinvoltură istoria polonezilor și memoria Holocaustului în Polonia. El consideră că polonezii nu au de ce să se simtă ofențați de afirmația lui Jan Gross, că Polonia este țara „ai cărei cetățeni ar fi ucis mai mulți evrei decât au făcut-o nașiții în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial”. Referindu-se la politica președintelui polonez Andrzej Duda de a aduce onoruri Dreptilor între popoare polonezi, Shafir adaugă: „onorabil, dar puțini la număr”. Alt comentariu peste câteva rânduri: „Polonezii sunt bine cunoscuți a se vedea pe ei înșiși drept victime eterne, «Hristos al popoarelor»...”⁶⁴

Să punem atitudinea ironică a lui Michael Shafir față de memoria colectivă poloneză în context. Cel mai mare grup de Drepti între popoare este cel polonez: 6.992. Peste o mie de Drepti mai sunt doar olandezi (5.778), francezi (4.099), ucrainieni (2.634) și belgieni

61 Teologul Radu Preda, apropiat al fostului mitropolit Valeriu Anania și un favorit al fostului premier Victor Ponta.

62 Ion Gavrilă Ogoranu a aderat la Mișcarea Legionară pe vremea când era elev și nu a fost implicat în acțiuni criminale. Faima lui este datorată faptului că a condus Grupul de partizani Carpatin Făgărășan, și apoi, după dezmembrarea Grupului în anul 1955, timp de 21 years, Securitatea s-a dovedit incapabilă să-l captureze.

63 Idem., p. 132. Referirile sunt la József Antall, președintele Forumului Democratic Ungar care a câștigat primele alegeri libere din Ungaria post-comunistă, în anul 1990, și la Andrzej Sebastian Duda, președintele Poloniei începând cu anul 2015.

64 Ibidem.

(1.751).⁶⁵ Mișcarea sionistă poloneză a primit un sprijin masiv din partea guvernelor poloneze interbelice. Guvernul independent polonez retras la Londra a pledat pe lângă liderii Marii Britanii pentru salvarea evreilor.⁶⁶

În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, numărul polonezilor care au pierit a fost, proporțional, mai mare decât al oricărei alte națiuni implicate: din 35 de milioane de persoane (anul 1939), Polonia a pierdut 6,5 milioane (664 000 de morți pe câmpul de luptă, 90%, civili). Au fost uciși circa 25% dintre oamenii de știință, 25% dintre membrii clerului catolic, 20% dintre învățătorii polonezi. Un număr de 200.000 de copii polonezi au fost deportați în Germania. Dintre ei, 75% nu s-au întors niciodată.⁶⁷ Grozăviile celui de-Al Doilea Război Mondial s-au adăugat peste o traumă istorică care poate să explice dominanța etnoculturală, religioasă și legătura de sânge în perceperea „polonității” în raport cu reperele civice și teritoriale.⁶⁸

Autorul lucrării „România: nici « *Fleishig* » nici « *Milschig* »: un studiu comparativ” analizează experiențele naționale asupra memoriei Holocaustului și în particular, comparația dintre nazism și comunism, prin câteva concepte deja clasice: tratarea confuză a Holocaustului, martirajul competitiv și teoria dublului genocid. Ultima „teorie”, pe care Shafir pune accentul în textul său, este explicată în următorii termeni:

Pe scurt, teoria dublului genocid plasează Gulagul și derivatele sale locale la egalitate cu Holocaustul. În forma sa mai benignă, solicită „simetrie” în condamnarea celor două atrocități ale secolului trecut, pe care le apreciază ca fiind la fel de respingătoare și cere o „simetrie” similară în pedepsirea celor vinovați pentru aceste crime.⁶⁹

Iată și câteva explicații privind contextul:

Teoria dublului genocid a fost avansată pentru prima oară în Statele Baltice (mai precis, în Lituania) la scurt timp după căderea comunismului. Lituania a fost, de asemenea, primul stat care a recunoscut instituțional dublul genocid, prin adoptarea legislației care interzice negarea

65 Un număr de 66 de români au devenit Drepti între popoare. În țările din jur: Ungaria – 867, Serbia – 139, Bulgaria – 20.

66 Cu privire la politica Poloniei față de evrei în perioada interbelică și în timpul Războiului, cartea lui Timothy Snyder, *Pământul negru: Holocaustul ca istorie și avertisment ...* este un reper esențial.

67 Witold J. Lukaszewski, „Polish Losses in World War II” - <http://www.ruf.rice.edu/~sarmatia/498/losses.html> (accesat la 25 septembrie 2019).

68 „Trauma definitorie: vastul regat al Poloniei a fost împărțit și devorat în întregime în 1795 de imperiile prusac, rus și austro-ungar. Suveranitatea Poloniei, Epoca de Aur și democrația sa s-au încheiat definitiv: polonezii au fost scufundați într-o domnie feudală sub trei autocrații diferite timp de peste șase generații. Astfel, identitatea poloneză în secolul al XIX-lea s-a dezvoltat de-a lungul liniilor etnoculturale și de sânge în locul celor civice și teritoriale. În locul separării bisericii de stat, religia a fost singurul purtător consecvent al etosului național (Anamaria Orla-Bukowska, „New Threads on an Old Loom: National Memory and Social Identity in Postwar and Post-Communist Poland.” in Richard Ned Lebow, Wulf Kansteiner, and Claudio Fogu, *The Memory of Politics in Postwar Europe*, Duke University Press, Durham and London, 2006, p. 179).

69 Michael Shafir, „Romania: Neither « *Fleishig* » nor « *Milschig* »: A Comparative Study” ..., p. 104.

„genocidurilor” naziste și comuniste în 2010. A fost urmată în același an de o legislație similară în Ungaria. Negarea crimelor comuniste a fost introdusă și în codurile penale (deși în diferite forme) în Letonia, Republica Cehă, Polonia, Moldova și Ucraina.⁷⁰

Michael Shafir aderă la pseudoteoria lui Dovid Katz („Teoria dublului genocid”)⁷¹ care a exploatat o eroare reală: în Țările Baltice crimele împotriva umanității și genocidul au fost amalgamate fără respectarea specificității ultimului. Muzeul Ocupației și a Luptei pentru Libertate din Vilnius fusese numit la înființarea sa, în 1992, Muzeul Victimelor Genocidului, deși se referea exclusiv la crimele sovieticilor.⁷² Legea privind răspunderea pentru genocidul împotriva poporului Lituaniei adoptată la 9 aprilie 1992 enunța că genocidul a constat și în „uciderea, torturarea și deportarea locuitorilor lituanieni comise în timpul ocupației și a anexării Lituaniei de către Germania nazistă și URSS”. În Letonia, amendamentele la legea penală din 1993 au pus sub titulatura genocidului și crimele împotriva claselor sociale. În Estonia, amendamentele la legea penală din 1994 au extins sfera genocidului (care protejează comunități definite prin naționalitate, etnie, rasă și religie) la crime împotriva grupurilor politice și sociale. Rechizitoriile care au adus în fața instanțelor din Estonia, Letonia și Lituania o duzină de foști agenți implicați în represiunea sovietică de după anexarea acestor țări, în 1940, au folosit acuzația de genocid. Tratarea acuzațiilor drept autori ai unor „crime of genocid” încalcă definiția prevăzută de dreptul internațional.⁷³

Dovid Katz critică motivat faptul că Țările Baltice au folosit termenul „genocid” în dezacord cu litera Dreptului internațional. Confuzia rezultată din utilizarea inadecvată a unei noțiuni fundamentale din Dreptul penal internațional a creat o problemă de limbaj și uneori juridică.⁷⁴ Însă teme precum echivalența morală dintre Holocaust și crimele comuniste ori negarea crimelor comuniste alături de a genocidurilor sunt de natură etică. Punerea etichetei „dublului genocid” peste legislațiile și practicile specifice Țărilor Baltice nu spune nimic despre felul în care avem de tratat temele echivalenței și negaționismului. Or, Katz afirmă că eroarea terminologică ar însemna negaționism (al Holocaustului), ar practica chiar „o formă mortală de negaționism”,⁷⁵ ar folosi „eurolimbajul orwellian” al

70 Idem., p. 105.

71 Dovid Katz definește „dublul genocid” prin: „au existat două holocausturi egale, sovietică și nazistă” (Dovid Katz, „Understanding ‘Double Genocide’: a lethal new threat to Holocaust memory and honesty” - <http://defendinghistory.com/wp-content/uploads/2013/06/Dovid-Katz-on-Double-Genocide-20111.pdf>.)

72 În termenii Dreptului penal internațional, crimele sovieticilor sunt de natura crimelor împotriva umanității.

73 Vezi între alții, Vello Pettai, Eva-Clarita Pettai, *Transitional and Retrospective Justice in the Baltic States*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015.

74 Între timp, situația a evoluat. În anul 1999, Curtea Supremă Estonă a stabilit separarea genocidului și crimelor împotriva umanității pentru a pune de acord legislația estoniană cu normele internaționale. În procesul deschis de fostul agent de securitate Vytautas Vasiliauskas contra Lituaniei, Curtea de la Strasbourg a declarat interpretarea dată de Curtea Constituțională lituaniană crimei de genocid ca fiind în dezacord cu Dreptul Penal Internațional. Decizia în favoarea fostului agent Vytautas Vasiliauskas a fost foarte împărțită: 9 voturi pentru și 8 împotriva (Eva-Clarita Pettai, „Prosecuting Soviet genocide: comparing the politics of criminal justice in the Baltic states”, *European Politics and Society*, Vol. 18, issue 1, 2016, pp. 52-65).

75 Dovid Katz, „‘Double Genocide’ has become the deadliest form of denial”, January 22, 2015 - <https://www.thejc.com/comment/analysis/double-genocide-has-become-the-deadliest-form-of-denial-1.64725>.

„evaluării egale a regimurilor totalitare”⁷⁶, ar fi opera unor „ultranaționaliști” care „nu sunt nici niște skinheads, nici niște duri”, din contră, sunt „elite fine, convingătoare, fermecătoare și foarte educate, în special în ce privește istoria”.⁷⁷

Calificativele lui Katz nu gândesc tema; sunt imprecapii rupte de premize. Numirea unor crime împotriva umanității drept „genocid” nu are consecințele enumerate de Katz. În studiul său, Michael Shafir promovează concepția și atitudinea lui Katz pentru a interpreta problematica memoriei Holocaustului în România.

Neprotejarea grupurilor politice de către Convenția pentru prevenirea și pedepsirea crimei de genocid constituie o lipsă majoră a acestui instrument de Drept penal internațional. Numărul acțiunilor de anihilare a grupurilor politice, începând cu anul 1945, a fost de patru ori mai mare decât cel al genocidurilor.⁷⁸ Tratarea crimei de genocid exprimă voința delegației sovietice din 1948 care dorea mână liberă în folosirea terorii motivată politic. S-a adăugat emoția internațională când s-a descoperit ce proporții au avut crimele odioase împotriva evreilor. Ca urmare, „inițierea [Convenției privitoare la genocid] în anii 1940 și definirea ulterioară a genocidului - o crimă predominantă în toate perioadele istoriei - a fost influențată în primul rând de acel singur eveniment istoric”. Teoreticienii precum David Shea Bettwy apreciază că acest fapt „ridică în prezent întrebări cu privire la definiția genocidului, având în vedere care sunt atrocitățile cele mai răspândite în lumea contemporană”.⁷⁹

4. Compromiterea deontologiei cercetătorului la un nivel greu de imaginat

În textul său introductiv, Alexandru Florian afirmă:

„Temele « legii antilegionare » din perspectiva eticii memoriei”, studiu scris de Gabriel Andreescu, activist pentru drepturile omului, examinează diferitele reacții la lege. Este o lucrare critică la adresa legii părtinitoare și polemică, în care autorul susține „etnicizarea” eticii memoriei.⁸⁰

Alexandru Florian a citit cu siguranță studiul meu despre problematica eticii memoriei, căci mi-a trimis o scrisoare privind acel text. Un subcapitol al studiului pe

76 Dovid Katz, „Why is the US silent on ‘double genocide’?”, *guardian.co.uk*, Tuesday 21 December 2010 (<http://www.guardian.co.uk/commentisfree/cifamerica/2010/dec/21/double-genocide-baltic-us-europe>).

77 Dovid Katz, Dovid Katz, „Understanding ‘Double Genocide’: a lethal new threat to Holocaust memory and honesty” - <http://defendinghistory.com/wp-content/uploads/2013/06/Dovid-Katz-on-Double-Genocide-20111.pdf>, p. 6.

78 Barbara Harff and Ted Robert Gurr, „Toward Empirical Theory of Genocides and Politicides. Identification and Measurement of Cases since 1945”, *International Studies Quarterly*, Vol. 32, No. 3 (Sep., 1988), pp. 359-371.

79 „Într-adevăr, lucrările pregătitoare ale Convenției de genocid confirmă faptul că realizatorii au folosit evenimentele Holocaustului evreu ca un ghid în conceperea definiției legale” (David Shea Bettwy, „The Genocide Convention and Unprotected Groups...”, p. 168).

80 Alexandru Florian, „Memory under Construction...”, p. xxx, nota 10. Florian se referă la studiul meu: Gabriel Andreescu, „Temele « legii antilegionare »” din perspectiva eticii memoriei”, *Noua Revistă de Drepturile Omului* nr. 4, 2015, pp. 3-44.

care îl invocă acum, publicat în *Noua Revistă de Drepturile Omului*, avea titlul „O etică umanistă a memoriei”. Vorbeam despre „forme de insensibilitate rezultate din etnicizarea eticii memoriei”, afirmam că „eticizarea eticii și politicii memoriei este contrară pașilor făcuți de doctrina internațională a tratării trecutului comunist”, mă refeream la „foștii marxiști și cercetătorii interesați de etnicizarea eticii memoriei” și militam pentru „o etică și politică umanistă a memoriei” care se opune „eticizării și ideologizării eticii și politicii memoriei”.

În ansamblu și în detalii, promovam o abordare umanistă a eticii memoriei *contrară* abordărilor etniciste și ideologice, pe care le criticam. Or, Alexandru Florian, susține exact opusul, răstoarnă discreditând cele spuse de mine în deplină cunoștință de cauză. Nu a făcut-o în vreun text din țară, unde falsul era imediat identificat. Ci într-o editură americană de prestigiu, în limba engleză.

Florian nu este singur în acțiunea lui defăimătoare. Mai multe afirmații pe care le face Michael Shafir în eseul său mă privesc și constituie un atac la persoană. Citez doar câteva din aceste referiri:

I.

Unul din volumele editate de Condurache este citat pe larg în articolul publicat de profesorul Gabriel Andreescu, care s-a alăturat atacului împotriva lui [Alexandru] Florian, aducând familiei acestuia acuzații personale, fiind forțat să solicite scuze în urma amenințării cu un proces.⁸¹

II.

Cu toate acestea, la scurt timp după aceea Andreescu a republicat același articol în săptămânalul bucureștean *Contemporanul*,⁸² înlocuind atacurile originale *ad personam* cu altele, căutând să demonstreze că Florian, „care determină politica Institutului Elie Wiesel, a promovat în fostul regim ideile lui Lenin, a hrănit cultul lui Nicolae Ceaușescu și a fost un susținător activ al ideologiei comuniste”. Referințele au fost un efort evident de a discredita Institutul în logica „vinovăției prin asociere”. De fapt, foarte puțini autori de științe sociale sau istorice au avut șansa de a-și vedea lucrările publicate dacă refuzau să introducă citate precum cele menționate de Andreescu.⁸³

III.

Deși [esteticianul, filozoful și fostul ministru al Culturii și Afacerilor Externe Andrei] Pleșu și Andreescu sunt cunoscuți ca fiind adversari personali, aceștia erau pe aceeași „lungime de undă” cu privire la legislația modificată.⁸⁴ În spiritul dublului genocid și al tratării confuze a Holocaustului, Pleșu a cerut „simetrie” în abordarea legală a celor două moșteniri totalitare

81 Michael Shafir, p. 109.

82 *Contemporanul* este de fapt un lunar (nota.m).

83 Idem., p. 137 – nota 53.

84 Susținere doar pe jumătate adevărată. Eu am făcut o analiză „tehnică”, în termeni de drept, Andrei Pleșu s-a exprimat în termeni valorici (nota.m).

și a susținut că tribunalele care au hotărât condamnările din timpul războiului s-au aflat sub influență comunistă”.⁸⁵

IV.

Ca și în alte țări foste comuniste, în România există un sentiment predominant că trauma stăpânirii comuniste este neglijată de Occident, care a impus noilor regimuri postcomuniste o memorie care nu le este proprie. Uneori (în cazul lui Andreescu, dar nu și al lui Pleșu), implicația este că această impunere este instrumentată de evrei.⁸⁶

Michael Shafir sugerează că prezentarea extensivă pe care am făcut-o cărții Cezarinei Condurache *Eroii anticomuniști și sfinții închisorilor reîncredințați prin legea 217/2015*,⁸⁷ are scopul de a o promova și a susține ostilitatea acesteia față de Alexandru Florian. Falsul sugestiei se poate verifica.⁸⁸

Shafir susține că i-am adus acuzații personale lui Alexandru Florian și am fost forțat să-mi prezint scuze în urma amenințării cu un proces. În această frază există două invenții neonorante.⁸⁹ Nu m-am ocupat niciodată de viața privată a membrilor familiei Florian. Shafir exploatează faptul că de mai multe ori am pus în discuție trecutul comunist a directorului Institutului „Elie Wiesel”, incompatibil cu statutul de evaluator oficial al standardelor unei etici a memoriei. În studiul care a mai fost invocat i-am atribuit lui Florian pasaje pro-comuniste care nu-i aparțineau.⁹⁰ Confuzia era ușor de explicat: autorul volumului din care am selectat rândurile avea același prenume și același nume de familie cu ale lui și făcea parte, precum Alexandru Florian, din aparatul de propagandă comunistă. Mi-am exprimat firesc regretul și am anunțat repararea greșelii, inclusiv prin difuzarea ei lărgită. Ceea ce am făcut, citatele au fost schimbate, am descoperit însă că tezele trebuie să rămână, căci ce scria Alexandru Florian nu reprezenta decât o variație a ceea ce publicase tizul său. Pentru a nu permite nicio ambiguitate privind natura conținutului ei, citez „reparația” (doar puțin redusă):

În sfârșit, Alexandru Florian, persoana care conduce politica Institutului „Elie Wiesel” a promovat în regimul anterior ideile lui Lenin⁹¹, a alimentat cultul lui Nicolae Ceaușescu și a fost un activ susținător al ideologiei comuniste, al PCR și al regimului condus de acesta.

85 Idem., p. 114.

86 Ibidem.

87 Cezarina Condurache (coord.), *Eroii anticomuniști și sfinții închisorilor reîncredințați prin legea 217/2015*, Editura Evdomikos, Fundația Profesor George Banu, București, 2015.

88 În studiul meu am atras atenția asupra ideologiei cărții: „Cezarina Condurache coordonatoarea cărții, are „simpatii legionare și a selectat opiniile privitoare la lege din acest unghi determinat...” (Gabriel Andreescu, „Temele « legii antilegionare »...” ..., p. 8).

89 Formularea este menită să mă asocieze cu o situație jenantă.

90 Au existat și două erori factuale care nu aveau și nu puteau avea un conținut critic.

91 Una din referințele la Lenin: „Evidențind sensul pe care îl acordă faptului că valorile conștiinței politice sunt « aduse din afară » Lenin subliniază mai departe: « conștiința politică nu poate fi adusă muncitorului decât *din* afară, adică din afara luptei economice, din afara sferei relațiilor dintre muncitori și patroni » [...] Este vorba de o activitate specializată, în sfera praxisului social și istoric, prin care valorile, ideile și normele care structurează conștiința revoluționară a clasei muncitoare sunt însușite de diferitele categorii proletare” (Alexandru R. Florian, *Cunoaștere și acțiune socială*, Editura Politică, 1987, p. 131).

În întunecații ani 1980, directorul Alexandru Florian făcea propagandă „înțeleptelor” teze ale lui Nicolae Ceaușescu, citate sistematic în publicațiile sale⁹². Găsim în scrierile acestuia toate poncifele regimului, tratate ca îndreptar de gândire și acțiune, exprimate în frazeologia binecunoscută a activiștilor, gen: „Programul Partidului Comunist Român, plecând de la principalele procese care caracterizează țara noastră, indică modalitățile de accelerare și dirijare a acestor procese [...]”⁹³; „documentele partidului nostru” subliniază necesitatea elaborării „unui program amplu de activitate teoretică, ideologică, de analiză, în spiritul concepției materialist-dialectice, a tuturor fenomenelor interne și internaționale, pentru a putea trage toate concluziile corespunzătoare pentru activitatea viitoare”⁹⁴.

Una din principalele teze ale celor două cărți pe care Alexandru Florian le-a publicat înainte de anul 1989 este superioritatea societății în care trăiam asupra democrațiilor. În timp ce „Unitatea structurală a capitalismului este limitată de caracterul antagonic al contradicțiilor [...]”⁹⁵, în socialism „integrarea politică se manifestă prin unitatea de acțiune a claselor și grupurilor sociale. Unitatea este caracterizată de rolul conducător al clasei muncitoare aflată sub conducerea partidului comunist”⁹⁶. În capitalism, „Omul devine din agent economic alienat, cu posibilități sociale de exprimare limitate, o forță activă, conștientă a vieții economice, social-politice și culturale”⁹⁷. [...] Democrația socialistă asigură în fapt posibilitățile poporului de a participa la conducerea societății, de a-și hotări în mod suveran destinele, de a-și fauri viitorul așa cum dorește”⁹⁸.

Regăsim la un moment dat, punctată, și tema fascismului, subiect de interes major astăzi al directorului Institutului „Elie Wiesel”. Iată însă termenii:

Partidul Comunist Român a fost singura forță politică în stare să ofere o alternativă democratică, socială și politică regimului de dictatură antonesciană. Clasa muncitoare, organizată și condusă de partidul comunist, a militat neobosit împotriva dictaturii fasciste și pentru desprinderea României de Axă...”⁹⁹.

Shafir îi oferă lui Florian scuza că „foarte puțini autor de științe sociale sau istorie au avut șansa de a-și vedea lucrările publicate dacă refuzau să introducă citate precum cele menționate”. Nu doar că în vremea pomenită au apărut cărți de științe sociale care nu urmau poncifele marxism-leninismului. Însă pasajele selectate nu sunt „citate propagandistice” introduse să salveze „opera”. Cărțile lui Alexandru Florian erau ele însele, în întregime, propagandă comunistă. Pentru cititorul român deja matur în anii comunismului, sofismul

92 Unul dintre multele citate: „În acest sens, secretarul general al partidului sublinia la Congresul al XIII-lea al P.C.R. că, « în întreaga activitate ideologică, în învățământul de pariu, este necesar să se asigure studiarea filosofiei marxist-leniniste, a lucrărilor de bază ale lui Marx, Engels și Lenin, precum și alte lucrări teoretice contemporane »” (Alexandru R. Florian, *Cunoaștere și acțiune socială...*, p. 10).

93 Alexandru R. Florian, *Procesul integrării sociale*, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, pp. 15-16.

94 Alexandru R. Florian, *Cunoaștere și acțiune socială...*, pp. 66- 67

95 Alexandru Florian, *Procesul integrării sociale...*, p. 36.

96 Alexandru Florian, *Procesul integrării sociale...*, p. 41.

97 Alexandru R. Florian, *Cunoaștere și acțiune socială...*, p. 125.

98 Alexandru R. Florian, *Cunoaștere și acțiune socială...*, pp. 41-42

99 Alexandru R. Florian, *Cunoaștere și acțiune socială...*, p. 145.

falsificator al lui Michael Shafir este mult prea vizibil pentru ca autorul să-l folosească „acasă”. Nu poate fi vizibil și pentru lectorii americani.

Referirea pe care am făcut-o la trecutul de propagandist comunist al lui Alexandru Florian are aceeași motivație cu a lui Michael Shafir când condamnă numirea autorilor cu simpatii legionare în instituții ale statului român.¹⁰⁰ Aducerea în discuție a stărilor de fapt din Institutul „Elie Wiesel” nu poate discredita Institutul, nu creează „vinovăție prin asociere”. Discreditarea este consecința numirii la conducerea lui a unui fost slujitor al aparatului de propagandă comunistă. Alegerea are efecte negative considerabile asupra prestigiului și activității acestei instituții. Volumul apărut la Indiana University Press constituie o piesă din campania dusă sub egida lui împotriva anticomunismului. Era chiar de așteptat o astfel de campanie de vreme ce Consiliul de onoare și Consiliul științific al Institutului „Elie Wiesel” grupează un fost ofițer al poliției politice comuniste, un colaborator al acestei poliții, un important nomenclurist judecat pentru crime împotriva umanității, alți foști activiști comuniști. Scopul legitimator și cel oficial al Institutului „Elie Wiesel” constau în aprofundarea cunoașterii și înțelegerii tragediei Holocaustului de care au fost responsabile autoritățile române începând cu anul 1940. Cu o asemenea istorie a principalilor ei decidenți, activitatea cea mai vizibilă a Institutului a devenit trivializarea crimelor comuniste și denigrarea promotorilor acestei memorii – incluzându-mă.

O surpriză a fost să descopăr că Michael Shafir se referă în acest volum considerat „științific” la elemente cu totul private precum „adversitatea personală” dintre mine și fostul ministru Andrei Pleșu. Cei interesați de memoria Holocaustului sunt introduși în chestiuni pe care probabil ar prefera să le evite. Și această afirmație este eronată. Reproșurile pe care eu și Andrei Pleșu ni le-am făcut prin presă au vizat întotdeauna chestiuni de interes public. În viața noastră personală avem o relație cordială.

În sfârșit, ideea că „evreii ar instrumentaliza impunerea unei memorii care nu este a lor” nu-mi aparține. Michael Shafir ar fi trebuit să o susțină măcar cu un exemplu. Altfel, rămâne o afirmație pur calomnioasă. Problematic este faptul că Shafir sau Florian își prezintă opiniile ca și cum acestea ar reprezenta gândirea întregii comunități evreiești. Desigur că evreii au despre memoria Secolului XX opinii diverse și nuanțate precum le au orice alte popoare.

Concluzii

Rândurile anterioare vor fi eventual apreciate drept o critică severă a volumului publicat la Indiana University Press. „Cercetările” colaboratorilor Institutului „Elie

100 Vezi comentariul aspru al lui Michael Shafir, în studiul său, la numirea ziaristei Elisabeta Stănculescu în Consiliul de Administrație al Televiziunii publice. Reacția lui Shafir a fost motivată de entuziasmul ziaristei pentru personalități legionare cum ar fi poetul Radu Gyr, filozoful Nae Ionescu și liderii Moța și Marin (voluntari în Războiul civil spaniol din anii 1930). Or, Elisabeta Stănculescu era responsabilă (doar) pentru a-și fi exprimat public simpatii față de personalități legionare. Ea nu avea profesia de educator plătit pentru a îndoctrina studenții într-o ideologie criminală, precum Alexandru Florian.

Wiesel” tot repetă în scrierile lor publicate în România și în acest volum declarații etnicizate ori ideologizate fără să le confrunte cu evoluțiile academice actuale și ale doctrinei internaționale a tratării crimelor totalitare.¹⁰¹ Ei neagă problematica și relevanța „genocidului politic” făcând abstracție de substanțiala literatură care cere dreptului internațional mai multă etică și mai mult pragmatism. M-am referit mai sus la cercetările lui David Shea Bettwy. Adaug acum o altă contribuție a profesorului la argumentele care invocă chiar logica Dreptului internațional:

O interdicție penală directă a genocidului politic este consecința firească a recunoașterii și protejării drepturilor omului implicate de infracțiune [încălcarea dreptului la viață]. Este illogic ca Dreptul internațional să protejeze în primul rând drepturile politice ale persoanelor de a se organiza în grupuri (drepturi la întrunire, de a forma partide politice, de a comunica idei între ele etc.) și să nu trateze distrugerea fizică și biologică a grupurilor politice care decurg din acea activitate politică colectivă, ca infracțiune. Drepturile politice colective sunt semnificative numai dacă persoanele nu sunt supuse distrugerii fizice sau biologice pentru exercitarea convingerilor lor politice în comun cu alții.¹⁰²

Criticarea tezelor pe care le susțin „intelectualii de frunte ai României postcomuniste” se repetă identic de decenii. În principal, este acuzat apelul lor de a se da crimelor comuniste o atenție „simetrică” cu cea oferită crimelor naziste. Acuzații cer echivalarea morală a celor două totalitarisme care au însângerat secolul XX. Pentru aceste idei autorii sunt tratați drept niște gânditori provinciali ale căror preocupări de etică a memoriei s-ar afla în afara dezbaterii internaționale.¹⁰³ Or, ce afirmă „cei mai influenți intelectuali” (formularea lui George Voicu) a devenit chiar doctrina organismelor europene. Rezoluția Parlamentului European la cea de-a 60-a aniversare a finalului celui de-Al Doilea Război Mondial în Europa (2005), Rezoluția 1481 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (Necesitatea condamnării internaționale a crimelor regimurilor comuniste totalitare - 2006), Declarația Parlamentului European privind proclamarea zilei de 23 august drept Ziua europeană a comemorării victimelor stalinismului și nazismului (2008), Rezoluția Parlamentului European referitoare la conștiința europeană și totalitarismul (2009), Declarația de la Vilnius a Adunării Parlamentare a OSCE (2009) insistă asupra simetriei și echivalenței morale.¹⁰⁴

Cel mai recent apel datează din 19 septembrie 2019. Rezoluția Parlamentului European adoptată atunci „cheamă la o cultură comună a amintirii care să respingă crimele regimurilor fasciste, staliniste și ale altor regimuri totalitare și autoritare din trecut” (punctul 10).¹⁰⁵

101 Vezi în particular Gabriel Andreescu, Diana Botău, Măriuca Oana Constantin, *Doctrina internațională a tratării trecutului comunist. Culegere și comentarii*, C.H.Beck, București, 2016.

102 David L. Nersessian, *Genocide and Political Groups*, Oxford University Press, 2010, p. 191.

103 Este adevărat că „intelectualii de frunte” nu frecventează literatura și deci nici limbajul de specialitate al evoluției eticii memoriei pe Continentul european..

104 Pentru detalii vezi Gabriel Andreescu, Diana Botău, Măriuca Oana Constantin, *Doctrina internațională a tratării trecutului comunist...*

105 ”Importance of European remembrance for the future of Europe” - <https://www.memoryandconscience.eu/wp->

Teoreticienii raporturilor dintre memoria crimelor naziste și a celor comuniste au de raportat judecățile lor la noile realități penale din țările proprii. În România, Codul penal în vigoare a egalat responsabilitatea pentru crimele împotriva umanității (în particular, motivate politic) cu responsabilitatea pentru crimele genocidare.¹⁰⁶ Este illogic și ilegal ca persoane cu funcții publice să lanseze diatribe împotriva unor intelectuali sub motivul că aceștia susțin norma penală din societatea lor. Poate în anii 1990 speculațiile anti-comuniștilor aveau un sens. În anul 2018 au ajuns, după formularea uneia dintre personalitățile implicate în dezbateri, „încremenite în proiect”.

Este posibil ca atunci când referenții editurii Indiana University Press au recomandat publicarea lucrării de grup a colaboratorilor Institutului „Elie Wiesel” să fi ținut cont de complexitatea subiectului, de specificul contextelor naționale, de pluralitatea perspectivelor. Faptul că într-un domeniu atât de sensibil și cu miză nimeni nu deține „standardele profesionale” ar putea explica diluarea exigențelor.

Se adaugă însă întrebarea dacă referenții nu au remarcat atacurile la persoană incompatibile cu standardele unei edituri academice. Stilul unor alegeri reprezenta un semnal de alarmă motivând verificarea lor. Publicarea volumului nu îi compromite doar pe Alexandru Florian și pe Michael Shafir, compromite și editura care a găzduit atacuri atât de contrare deontologiei profesionale, atât de lipsite de fair play.

content/uploads/2019/09/TA-9-2019-0021_EN.pdf (accesat la 26 septembrie 2019).

106 Articolul nr. 439 din Codul penal românesc privind Infracțiunile de genocid și contra umanității privește „persecutarea unui grup sau a unei colectivități determinate, prin privare de drepturile fundamentale ale omului sau prin restrângerea gravă a exercitării acestor drepturi, pe motive de ordin politic, rasial, național, etnic, cultural, religios...” (alin. 1, j), și sancționează cu aceeași pedeapsă asemenea fapte „în cadrul unui regim instituționalizat de oprimare sistematică și de dominare a unui grup rasial asupra altuia (alin. 2).